

JOANNE LOWERY
A CIGÁNY
LELKEKRŐL

Jóllehet világeletemben az Egyesült Államokban éltem, és még egyszer sem jártam Kelet-Közép-Európában, gyerekkorom óta tudok a cigányokról. Ohio állam egyik nagyvárosában, Clevelandben nőttem fel, ahol az idő tájt rendkívül sok magyar bevándorló élt. Szüleim is közülük tartoztak. Édesanyám egy Temesvár környéki faluban született, és az első világháború után emigrált az Államokba. Apám Budapestről érkezett, még a világháború előtt – az ő édesanyja ellenben Erdély keleti vidékéről, Gyimesből származott. Szüleim otthon időről időre magyarul beszéltek egymással, ám nem adták tovább a nyelvet sem nekem, sem a húgomnak, amit fölöttem fájlalok.

Szüleim egy olyan clevelandi klubban ismerkedtek meg egymással, amelyet fiatal helybéli magyarok számára alapítottak. Ott szerzett barátaikkal még akkor is tartották a kapcsolatot, miután elköltöztek a város magyar negyedéből. Gyerekkoromból emlékszem néhány házibulira, amelyeken anyám a társaság többi tagjával együtt magyar dalokat énekelt – ezek egy része úgynevezett cigánynóta volt, bár az eredetük aligha lehetett túlságosan hiteles. Ennek ellenére úgy nőttem fel, hogy a *cigány* szó jelentését azokkal a szomorú, különleges dalokkal társítottam.

1995 nyarán elhatároztam, hogy ciklusnyi verset szentelek a kelet-közép-európai cigányoknak. Ennek érdekében tanulmányozni kezdtem a történelmüket és a kultúrájukat. Munkámhoz nyilvánvalóan jelentős ösztönzést adott a magyar származásom – valamint a cigányság „kivülálló” helyzete, minthogy az évtizedek során nagyon sok versemben

foglalkoztatott a különbözőség, a társadalomtól való elidegenedés kérdése. A cigányság vándorló életmódját is borzasztó érdekesnek találtam, lévén, hogy oly sok emberrel ellentétben én bizony soha nem éreztem úgy, hogy egyetlen meghatározott földrajzi helyhez kötődnék.

Mivel akkoriban nem volt hozzáférésem a világhálóhoz, könyvtárakban kutakodtam a cigányság után. Emiatt viszonylag kevés olyan adatra leltem, amelyek az európai cigányság mai helyzetéről, a jelenleg is tapasztalható hátrányos megkülönböztetésükről tudósít. Verseimet megpróbáltam időtlenné tenni, ám minden bizonnyal túl sok szálon emlékeztetnek a cigányok életéről készült műromantikus beszámolókra, amelyeket Nyugaton a tizenkilencedik század végén népszerűsítettek.

Olvasmányaimnak köszönhetően megtanultam becsülni a sajtós cigány kultúrát, és nagy költői örömmel találtam ki mellékesnek tűnő tényeket a vágyaikról és a féltreírásokról. Ugyanakkor meglepődve tapasztaltam, hogy bizonyos vonásaik, mint például a rontással és átkokkal vegyes babonáik vagy a nőkkel szembeni bánásmódjuk nem kimondottan vonzó – a társadalmi kérdésekben érzékeny nyugati ember számára. Mindent egybevetve, történelmi hányattatásaik, örökös hontalanságuk ismeretében úgyszólván lehetetlen volt nem éreznem irántuk mély rokonszenvet. Emlékszem, hogy nagyanyám a visszaemlékezéseiben rengeteg rémisztő dolgot mesélt róluk, én azonban minden további nélkül életvidám, tehetséges, ám gyakran félreismert embereknek látom őket.

Cigányokat bemutató versciklusomban néhány olyan portré is található, amely képzelt alakokat ábrázol. Közéjük tartozik Antal, a prímás és Mariann, a jósnő. Megpróbáltam olyan sztereotípiákat is be-

emelni a versek világába, mint például a hegedűvirtuóz muzsikus cigány vagy a kártyavető jóvendőmondó – de ezeket mindannyiszor megkíséreltem köznapi részletekkel és szokatlan érzelmekkel vegyíteni. Más költemények a babonáikkal, a viselkedésükkel és társas életmódjukkal foglalkoznak. A ciklus számomra legkedvesebb darabjaként alighanem az *Ahol egy nyári éjjel táboroznak* című verset jelölném meg – amely valójában egy sokkal inkább univerzális, mint cigány jelenséget vizsgál. Nevezetesen azt, hogy mi, emberi lények miként kutatunk szüntelenül valami bensőséges, otthonos szeglet után e határtalan világban; s hogy agyunk miféle parancsok alapján választ ki egy-egy ismerősnek tűnő fát a sok ezer ismeretlen közül. Nem csekély kényelmet találunk egy régóta ismerős helyen – és pontosan e kényelem hiányzik évszázadok óta a cigányság életéből. Mindig elutasítás volt az osztályrészük, előbb-utóbb mindig menekülni kényszerültek a helyi lakosság elől, vagy éppen a fizikai megsemmisítés veszélyétől, így hát világuk szakadatlanul valami újba és idegenszerűbe fordult. A legutóbbi időkben végbement elvárosiasításuk, nomád életmódjuk felszámolása valószínűleg nagyobb létbiztonságot teremtett számukra, ám a lakóhelyüket gyakran mások jelölik ki számukra.

A cigányság sokszor vált társadalmi előítéletek és etnikai gyűlölködés áldozatává. Adottságuknak köszönhetően mindezt túléltek, és irigylésre méltóan még a kulturális azonosságukat is sikerült megőrizniük. Bizom benne, hogy verseim valamiképpen érzékeltetik markáns egyéniségüket és kivételes szellemiségüket, amely számos vonatkozásban gazdagította az egyetemes kultúrát.

Zsille Gábor fordítása